

ДЕЯКІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД ПОЕТИКОЮ ДРАМ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

У статті простежуються деякі особливості поетики драматургії В.Винниченка. Акцентується увага на морально-етичних проблемах його творів.

Ключові слова: драматичний конфлікт, діалог, «чесність з собою».

The article is devoted to the speciality of Vynnychenko's dramas. The great attention is paid to the moral and ethic problems of his works.

Key words: dramatic conflict, dialogue, «honesty with myself».

Українська класична драматургія ХІХ століття уславилася іменами І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, Т.Шевченка, М.Старицького, Б.Грінченка, М.Кропивницького, І.Карпенка-Карого, І.Франка, для яких був характерний народний глибинний зв'язок з фольклором, етнографічні картини народного життя, виведення типових представників. Нова ж доба початку ХІХ століття вимагала нової драми та театру, що виявилось у шуканнях, котрі згодом вилились у дві течії: неореалістичну і символічну.

За словами Миколи Вороного-теоретика театру "неореалістична драма має своїм об'єктом не людей, а людину взагалі або її психічну природу особливо. Це її вихідний пункт. Людина – це складний лабіринт з тисячами різних хідників, закапелків, куточків. Можна художньо продумати і змалювати особу в якийсь окремий момент, можна відбити окремі риси даної особи, не виявивши всієї істоти її. В змалюванні основного тла людської психіки і полягає творчість неореалістів" [2, с.382]. Оскільки європейська культура зламу віків була "невротичною, а психопатичність – плідним, формотворчим нервом" (С.Павличко), то психоаналітична теорія, яка складалася згідно з духом часу, була не лише складовою модерністської культури, а й інструментом її тлумачення.

Серед нової генерації письменників, що творили в перехідну добу ХІХ – початку ХХ століття були С.Черкасенко, Леся Українка, О.Олесь,

В.Винниченко, Л.Старицька-Черняхівська. Український модернізм, що розгортався одночасно з фрейдизмом, також намагався виразити різні деформації психічного життя. Це можемо спостерігати на прикладі драматургії В.Винниченка – яскравого самобутнього літературного явища.

Від першої п'єси "Дизгармонія" до останньої драми "Пророк" письменник прагне художньо освоювати й представляти гострі соціально-політичні й моральні проблеми свого часу. Саме з драматургією Винниченка плекали надію на вихід українського театру на європейський рівень. Його п'єси, а їх нараховують 23, частина з них написана в еміграції, мають всі ознаки нової драми, особливості якої так добре окреслив М.Вороний. "Вона (драма) малює боротьбу індивідуума з самим собою, це драма почувань, пречувань, докорів сумління, драма непокою, вагання волі, ляку і жаху; це страшливий образ кривавого бойовища в душі людини.

Вся увага художника в ній скупляється на психологічній концепції, через те, не пориваючи з реальністю, він інтригує зовнішні обставини, побутові ознаки відсуває на другий план" [Вороний 1982: 409].

Проблематика "інстинктивної людини", "чесності з собою" закладає основи модерністської конфліктності у творчості В.Винниченка. У брошурі "О морали господствующих и морали угнетённых. Открытое письмо моим читателям и критикам" (1911) український драматург пояснював "ідею "чесності" з собою як формотворний і багатозначний принцип моральності, крайні межі якого добро і зло [Шумило 2003: 164]. Винниченко зображує персонажів з нестійкою нервовою системою. В полі зору автора екстремальні ситуації в житті особи, як-от самовбивство ("Гріх", "Брехня", "Пригвожені"). Окремі з персонажів йдуть на смерть заради ідеї ("Маруся", "Базар"), чи хочуть реабілітуватися через смерть, бо порушили моральні норми, як в "Гріху". Змальовує автор і вбивцю своєї дитини ("Memento").

Простежимо, як же реалізується принцип "чесності з собою" у драмі "Пригвожені" (1915), в основі сюжету якої є певна експериментальна ситуація. Члени родини професора Лобковича мають спадкову нервову

хворобу, згубні наслідки якої можуть виявитися у наступному поколінні. Професор Лобкович попереджає про це свого сина Радіона, боячись розплати в майбутньому. Інформує про родинну таємницю й мати Устина Марківна, керуючись перш за все меркантильними інтересами, вона просить, щоб син віддав свій спадок на користь сестри Насті, адже, мовляв, йому одружуватися не можна.

Радіон збентежений новиною, намагається розшукати в собі ознаки хвороби, згадуючи про галюцинації. Незабаром він починає переживати нервові напади. Згодом у муках, вирішує, щоб бути "чесним з собою", не занастити свою майбутню дружину Кілю, яку він безтямно кохає, майбутніх дітей, закінчити життя самогубством.

Отже, автор створює такі ситуації, в яких персонажі мусять зробити вибір між мораллю й антимораллю. Старий Лобкович радить синові: "Роби, як вважаєш чесним".

Читаючи п'єсу, ми заглиблюємося в макро і мікросвіт людини.

Діалог Радіона і Кілі:

Радіон (тихо). Та тому, що я тепер мушу вбити себе. Мушу. Чуєте? Жити тепер вже не можу. Розумієте все це?

Прокопенкова. Вбити себе? Тепер? Іменно тепер?

Радіон. Так, іменно тепер. Іменно тепер. Поки я не знав, що ви мене.... що у вас є чуття до мене... Я...я міг жити як-небудь, але жить. А тепер хіба можливий наш союз, про який я стільки... Де взяти сил жити і знати, що ви... що я... Кілю, благаю вас життям своїм, допоможіть: скажіть, що ви не любите мене з жалості, що я гидкий вам, що я... [Винниченко 1991: 470].

У фіналі твору Радіон випиває отруту, цьому передують душевна боротьба, що добре описано в ремарках.

Радіон (з посмішкою ходить. Зупиняється, думає. Лице здригається мукою, одчаєм. З жахом виривається) Ма – а – мо! (Злякано стихає, озирившись й ніби щось одгортає од голови руками. Потроху затихає, сідає й

сидить задубіло. Помалу підводить голову, і вмить зо всієї сили б'є себе рукою по лиці). Хапливо, щохвилини озираючись на двері, одмикає шухляду стола, виймає каламарчик, одкубрює його, не перестаючи бурмотіти "ні- ні- ні -ні" [Винниченко 1991: 476].

Змальовує автор і вбивцю своєї дитини ("Memento", 1909). Неординарну ситуацію покладено в основу драми "Memento". Письменник, досліджуючи духовний світ людини, не раз доводив, що життя керується не лише логікою, а й чуттям. Персонаж драми "Memento" художник Кривенко наважується маніпулювати життям ще ненародженої своєї дитини. Він переконує себе, що дитина не може бути нормальною. Обов'язково буде дегенератом. Хочє переконати в цьому і майбутню матір.

Кривенко. Він гірше недоноска буде! Він дегенератом буде, з утроби матері хворим.

Антонина. Через що дегенератом?

Кривенко. Ти ще питаєш? Батько – неврастенік, мати – неврастенічка, вагітність проходила в сльозах, драмах, замахах на самовбивство. І ти ще питаєш, через що дегенерат? Моя дитина – дегенерат! Моя дитина! Це після всіх моїх мрій, теорій, після жагучого бажання мати дитину тільки з тією, з якою..." [Винниченко 1991: 25].

Керуючись нав'язливою ідеєю, Кривенко навмисно засуджує немовля, здійснюючи тяжкий злочин. Та цей страшний вчинок змінює й художника, позбавляє його життєвих сил.

Дія драми насичена діалогами, посилюється конфлікт протилежних переживань, наявні психологічні ефекти. Кривенко, перш, ніж вчинити злочин, бореться сам із собою. Його тяжкий психологічний стан показано в ремарці. Драматична колізія досягає найвищого ступеня. Діалоги твору напружені.

Антонина (скажено). Ти - камінь! Ти – звір! Ти гірше звіра! О, в тисячу раз гірше! І звірі жаліють своїх дітей. І я такого любила?! Я любила тебе? Господи (Ридає. Потім підбігає до його, стає на коліна, хапає руки його

і благає). Ось на колінах, на колінах. – Скажи! Прийде лікар. Він уже хрипів, не може, задихається. Вмоляю!

Кривенко (з силою, з мукою підіймає її). Говорю тобі, ніякої отрути нема. Застудився він. Все, що можу сказати тобі. Це все одно нічого не допоможе [Винниченко 1991: 80].

Історію іншого гріха покладено в основу однойменного твору "Гріх" (1920). Один з конфліктів драми – конфлікт між охоронцями старої влади та групою революціонерів, серед яких виділяється Марія, котра не раз стверджує, що гріха як такого не існує. Але сталося так, що саме вона зраджує своїх товаришів, але за це себе й карає, випивши отруту. Окремі з персонажів творів Володимира Винниченка переживають психокатарсис, так як це й сталося з Марією. Автор підкреслював потребу зовнішньої і внутрішньої гармонії, гармонії між особистим та суспільним, тобто "чесності з собою".

Крім революціонерів у драмах Винниченка бачимо робітника, дрібного буржуа, зросійщеного селянина, молодого українського інтелігента, революційний міський актив, новонародженого українського капіталіста, поміркованого просвітянина, – весь широкий масив міської громади, яскраву галерею соковитих типів.

П'єси Винниченка сценічні й динамічні, та в часи заборони глядач не міг їх побачити. Зараз же свято зустрічі з драматургом чекає на кожного з нас.

Бібліографія

1. Винниченко 1991 – Винниченко В. Вибрані п'єси. – К., 1991. – 605 с.
2. Вороний 1982 – Вороний М. Твори. – К.:Дніпро, 1982. – 671 с.
3. Шумило 2003 – Шумило Н. Під знаком національної самобутності. – К.: Задруга, 2003. – 354 с.

Немченко Г.В. Деякі спостереження над поетикою драм Володимира Винниченка // Південний архів: зб. наук. праць. Філолог. науки. – Херсон: – Видавництво ХДУ, 2006. - Вип. XXXIV. –С.59-61.